

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ — СКОПЈЕ

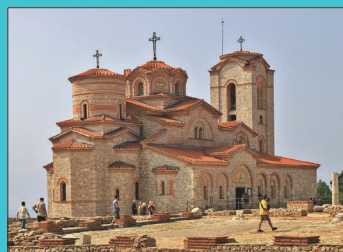

МЕЃУНАРОДЕН СЕМИНАР ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК, ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА

LIII ЛЕТНА ШКОЛА НА
МЕЃУНАРОДНИОТ СЕМИНАР ЗА МАКЕДОНСКИ
ЈАЗИК, ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА

XLVII МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕЦИЈА

Охрид, 4.9. — 5.9.2020 година

СКОПЈЕ, 2021

**XLVII МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕЦИЈА
НА LIII ЛЕТНА ШКОЛА НА МЕЃУНАРОДНИОТ
СЕМИНАР ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК, ЛИТЕРАТУРА
И КУЛТУРА**

Охрид, 4.9. — 5.9.2020 година

За издавачот:

проф. д-р Никола Јанкуловски, ректор на Универзитетот
„Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

XLVII меѓународна научна конференција на LIII летна школа на
МЕЃУНАРОДНИОТ СЕМИНАР ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК,
ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА

Редакциски одбор:

акад. Виктор Фридман
акад. Ала Шешкен
проф. д-р Ордан Чукалиев
проф. д-р Весна Мојсова-Чепишевска
проф. д-р Наташа Аврамовска
проф. д-р Гоце Цветановски
м-р Евдокија Илијевска

Јазична редакција:

МОМЕНТ МАЛ ДООЕЛ СКОПЈЕ

Компјутерска обработка:

МАР-САЖ, Скопје

Печати:

МАР-САЖ, Скопје

Тираж:

100 примероци

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

811.163.3:005.745

811.163.3(062)

821.163.3(062)

930.85(497.7)(062)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција на LIII Летна школа на
Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура (47 ;
2020 ; Охрид)

XLVII меѓународна научна конференција на LIII летна школа на
Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура : Охрид,
4.9-5.9.2020 година / [редакциски одбор Виктор Фридман ... и др.]. - Скопје :
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Меѓународен семинар за македонски
јазик, литература и култура, 2021. - 540 стр. : илустр. ; 24 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-9989-43-469-3

а) Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура б)
Македонистика -- Собири

COBISS.MK-ID 54172677

СОДРЖИНА

СЕКЦИЈА ЗА ЈАЗИК	9
ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈАТА – ПРЕДИЗВИК НА 21 ВЕК (МОСТ ШТО ГИ ПОВРЗУВА ИСТОРИСКИТЕ И СОВРЕМЕНИТЕ ПРОУЧУВАЊА ВО ЈАЗИКОТ)	11
Зузана Тополињска БОЖИДАР ВИДОЕСКИ – НАУЧНИК СО ХАРИЗМА	13
Гоце Цветановски МАКЕДОНСКАТА ДИЈАЛЕКТОЛОШКА НАУКА СО НОВИ ПРЕДИЗВИЦИ ЗА НОВИ СОЗНАНИЈА	19
Веселинка Лаброска МАКЕДОНСКИОТ ДИЈАЛЕКТЕН АТЛАС – ПРИОРИТЕТ ЗА МАКЕДОНСКАТА ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈА	31
Јордана С. Марковић НАРОДНИ ГОВОРИ КАО БАЗА ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈЕ И СОЦИОЛИНГВИСТИКЕ	39
Емилија Црвенковска ИСТОРИСКАТА ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈА НИЗ ПРИЗМАТА НА ЦРКОВНОСЛОВЕНСКИТЕ ТЕКСТОВИ	51
Биљана Мирчевска-Бошева ОНИМИТЕ ВО МАКЕДОНСКАТА ДИЈАЛЕКТНА ФРАЗЕОЛОГИЈА ..	59
Лилјана Макаријоска, Мери Цубалевска ДИЈАЛЕКТИЗМИТЕ ВО ЦИКЛУСОТ „ЦРНО СЕМЕ“ НА ТАШКО ГЕОРГИЕВСКИ	71
Димитар Пандев, Марија Пандева ОХРИДСКИОТ (ГРАДСКИ) ГОВОР НА СОЦИЈАЛНИТЕ МРЕЖИ	89
Лилјана Гушевска СТРУШКИОТ ГОВОР ВО МОЛИТВЕНИКОТ НА ДИМИТАР МИЛАДИНОВ	97
Свето Тоевски ДИЈАЛЕКТИТЕ – ЛИНГВАКУЛТУРНИ ЧУВАРИ НА МАКЕДОНСКИОТ ИДЕНТИТЕТ ВО ЕГЕЈСКАМАКЕДОНИЈА НАСПРОТИ ХЕЛЕНИЗАЦИЈАТА: ЗАКАНА ОД НИВНА „ЈАЗИЧНА СМРТ“	111

Лидија Аризанковска, Македонка Додевска ЛЕКСИКАТА ПРИ ПРОИЗВОДСТВОТО НА МЕСЕНИ ПРОИЗВОДИ ВО ГОВОРОТ НА ОПШТИНА ЛОЗОВО, СВЕТИНИКОЛСКО	133
Максим Каранфиловски ГОЛОБРДСКИ ПОСЛОВИЦИ И ПОГОВОРКИ	149
Давор Јанкулоски СЕМАНТИЧКА ДЕРИВАЦИЈА НА ПРАСЛОВЕНСКИОТ КОРЕН *DER- ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК	159
Ангелина Панчевска НАЗИВИТЕ ЗА 'ОВЕН, БРАВ' ВО МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ ВО СПОРЕДБА СО ДРУГИТЕ СЛОВЕНСКИ ДИЈАЛЕКТИ	171
Соња Миленковска НАЗИВИТЕ ЗА 'УСНИ' ВО МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ ВО КОРЕЛАЦИЈА СО ЕКВИВАЛЕНТИТЕ ВО ДРУГИТЕ СЛОВЕНСКИ ДИЈАЛЕКТИ (СПОРЕД МАТЕРИЈАЛИТЕ НА ОПШТОСЛОВЕНСКИОТ ЛИНГВИСТИЧКИ АТЛАС)	177
75 ГОДИНИ СТАНДАРДЕН МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК	187
Људмил Спасов, Далибор Јовановски РЕЗОЛУЦИЈАТА НА ИНФОРМБИРОТО И СТАТУСОТ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК	189
Гордана Алексова 75 ГОДИНИ СТАНДАРДЕН МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК, НАСТАВЕН МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК И НАСТАВА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК	207
Симона Груевска-Маџоска ЗА НЕКОЈ ПРАВОПИСНИ ДИЛЕМИ	213
Ana Vasung KONCEPTUALIZACIJA SMRTI U HRVATSKOM I MAKEDONSKOM JEZIKU	221
Роза Тасевска АНТОНИМИТЕ ВО УМЕТНИЧКАТА ЛИТЕРАТУРА	237
Александар Талески ВО МАКЕДОНСКАТА ЛИНГВИСТИЧКА ТРАДИЦИЈА (ИСТОРИСКИ ОСВРТ И ПЕРСПЕКТИВИ)	249
Александра Саржоска, Бранка Гривчевска КОВИД 19 – ЗБОРООБРАЗУВАЊЕТО ВО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЈА	263

Радица Никодиновска АНАЛИЗА НА ФРАЗЕОЛОГИЈАТА ВО МАКЕДОНСКИОТ ПРЕВОД НА РОМАНОТ VISCONTE DIMEZZATO (ПРЕПОЛОВЕНИОТ ВИКОНТ) ОД ИТАЛО КАЛВИНО ВО РАМКИТЕ НА ПРОЕКТОТ CREAMY (ITALO CALVINO REPOSITORY FOR ANALYSIS OF MULTILINGUAL PHRASEOLOGY)	281
Ирина Бабамова ПРЕВДУВАЊЕ НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК НА ФРАНЦУСКИОТ ГЛАГОЛ CONFINER И НА НЕГОВИТЕ ДЕРИВАТИ – ВО КОНТЕКСТ НА ПАНДЕМИЈА НА КОВИД-19 –	295
Марина Спасовска ОД ФРАЗЕОЛОГИЈАТА НА МАКЕДОНСКИОТ И НА СРПСКИОТ ЈАЗИК	309
СЕКЦИЈА ЗА ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА	325
ШИНЕЛОТ НА АРХИВАТА НА ПАМЕТЕЊЕТО НА ТЕРЗИЈАТА МАРКО ЦЕПЕНКОВ	327
Елизабета Шелева СИЛЈАН ШТРКОТ КАКО ВТЕМЕЛУВАЧКИ НАЦИОНАЛЕН НАРАТИВ	329
Валентина Миронска-Христовска ЦЕПЕНКОВОТО ЛИТЕРАТУРНО НАСЛЕДСТВО И КОЛЕКТИВНАТА МЕМОРИЈА	341
Маја Јакимовска-Тошиќ ОД СРЕДНОВЕКОВНИОТ КНИЖЕВЕН ТЕКСТ ДО НАРАТИВОТ НА МАРКО ЦЕПЕНКОВ	357
Димитар Пандев ОДНОСОТ НА ВАСИЛ ИЉОСКИ КОН ДЕЛОТО НА МАРКО ЦЕПЕНКОВ И МАКЕДОНСКАТА ПИСМЕНА ТРАДИЦИЈА ВООПШТО	371
Искра Тасевска ДРАМАТА ЦРНЕ ВОЈВОДА ОД МАРКО ЦЕПЕНКОВ КАКО ФЕНОМЕН ВО МАКЕДОНСКАТА КУЛТУРА.....	379
Олга Панькина МАКЕДОНСКАЯ ПОВЕСТЬ-СКАЗКА «СИЛЈАН АИСТ» МАРКО ЦЕПЕНКОВА (К ВОПРОСУ О СОХРАНЕНИИ НАЦИОНАЛЬНОГО КОЛОРИТА ПРИ ПЕРЕВОДЕ НА РУССКИЙ)..	395
ТВОРЕШТВОТО НА СЛАВКО ЈАНЕВСКИ – ЛАВИРИНТОТ НА КОЛЕКТИВНОТО ПАМЕТЕЊЕ	405

Славица Србиновска ИСТОРИЈАТА И МЕМОРИЈАТА ВО КОНТЕКСТ НА ТВОРЕШТВОТО НА СЛАВКО ЈАНЕВСКИ	407
Весна Мојсова-Чепишевска КНИЖЕВНИОТ ДИСКУРС НА СЛАВКО ЈАНЕВСКИ МЕЃУ ТРАДИЦИОНАЛНАТА И МОДЕРНАТА ПОСТАПКА НА (РАС)КАЖУВАЊЕ	419
Звонко Танески КНИЖЕВНОТО ТВОРЕШТВО НА СЛАВКО ЈАНЕВСКИ ВО ПРЕВОДИТЕ НА СЛОВАЧКИ ЈАЗИК.....	429
Марина Даниловска ПРЕТСТАВУВАЊЕТО НА ПРОСТОРОТ ВО „УЛИЦА“ ОД СЛАВКО ЈАНЕВСКИ	437
Ѓоко Здравески ПОГЛЕД ОД ИДНИНАТА, ИЛИ ЗА ВЛИЈАНИЕТО НА ВРЕМЕНСКАТА ДИСТАНЦИЈА ВРЗ ТОЛКУВАЊЕТО НА ТЕКСТОТ(ЧИТАЊЕ НА „СИЛЈАН ШТРКОТ“ ОД МАРКО ЦЕПЕНКОВ И „УЛИЦА“ ОД СЛАВКО ЈАНЕВСКИ).....	445
КУЛТУРНА МЕМОРИЈА – АСПЕКТИ НА НЕЈЗИНОТО СПОДЕЛУВАЊЕ.....	457
Марина Цветаноска ПРЕПЛЕТУВАЊЕ НА МОТИВОТ НА НАСРЕДИН - ОЦА ВО МАКЕДОНСКАТА НАРОДНА ЛИТЕРАТУРА (СОБИРАЧКОТО ДЕЛО НА МАРКО ЦЕПЕНКОВ) И ТУРСКАТА НАРОДНА ЛИТЕРАТУРА.....	459
Славчо Ковилоски ПОДЗЕМНИТЕ ВОДИ ВО МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНОСТ И ФОЛКЛОР.....	471
КУЛТУРНА МЕМОРИЈА – ИНТЕРТЕКСТУАЛНИ И ИНТЕРМЕДИЈАЛНИ АСПЕКТИ	485
Катерина Петровска-Кузманова ИНТЕРМЕДИЈАЛНИ РЕЛАЦИИ МЕЃУ ФОЛКЛОРОТ И ФИЛМОТ	487
Лидија Танушевска НАРАТИВОТ НА ФАКТИТЕ КАКО ИНОВАТИВНОСТ ВО КНИЖЕВНОСТА И ВО ФИЛМОТ (ПОЛСКО- МАКЕДОНСКИ ПРИМЕР).....	499
Александар Прокопиев НОМАДОТ АЦО ШОПОВ	507
Дарин Ангеловски АНТИКАТА ВО СОВРЕМЕНАТА МАКЕДОНСКА ПОЕЗИЈА	531

Свето Тоевски
sveto.toevski@yahoo.com

**ДИЈАЛЕКТИТЕ – ЛИНГВАКУЛТУРНИ
ЧУВАРИ НА МАКЕДОНСКИОТ ИДЕНТИТЕТ
ВО ЕГЕЈСКА МАКЕДОНИЈА НАСПРОТИ
ХЕЛЕНИЗАЦИЈАТА: ЗАКАНА ОД
НИВНА „ЈАЗИЧНА СМРТ“**

Апстракт: Со примена на концептот на лингвакултурата и со антрополошко – лингвистичка, дијалектолошка и социолингвистичка анализа се осврнуваме на состојбата на македонските дијалекти во Егејска Македонија, третирани како лингвакултурни чувари на македонскиот идентитет во услови на жестоката хеленизација и асимилација. Споредбено ги сопоставуваме истражувањата на Божо Видоевски, Кристијан Фос, Анастасија Каракасиду, Рики Ван Бешотен, Људмил Спасов, Евангелија Адаму, Роланд Шмигер и Ѓоко Николовски за лексиката и граматиката на македонските егејски дијалекти. Тие истражувања вршени во 90-те години од минатиот век и во првата деценија од овој век остануваат и натаму актуелни и значајни како предупредувања и како основа за утврдување на можната ситуација денес, бидејќи грчката политика од многу одамна не дозволува никакви јазични истражувања. Се поголем број од тие дијалекти, особено во источниот и западниот дел на Егејска Македонија, се соочуваат со растечка закана од „јазична смрт“, но и натаму покажуваат одредена отпорност и способност да опстојат, задржувајќи ја колку – толку улогата на чувари на македонската лингвакултура и идентитет. Затоа се потребни активности за заштита и заживување на тие дијалекти.

Клучни зборови: Македонски дијалекти, Егејска Македонија, хеленизација, лингвакултура, идентитет

Воведни напомени и методолошки рамки

Предмет на нашата анализа се македонските егејски говори. Во својата класификација на егејските македонски говори Божидар Видоевски истакнува: „Преспанските говори, меѓу кои се и оние во грчкиот дел на преспанскиот регион, во состав на западните периферни говори, се дел од западномакедонското наречје, а во групата на јужните говори, како дел на југоисточното наречје,

спаѓаат: солунско-воденските (долновардарски) говори, серско-лагадинските говори и костурско-корчанските говори (костурски говор и нестрамско-костенариски говор).“ (Видоески Божидар, 1998:32). Изложуваме и неколку основни методолошки рамки, во кои ќе ја анализираме ситуацијата во која се наоѓаат македонските народни дијалекти во Беломорието, за да бидеме во состојба колку е можно попрецизно да согледаме кои се и какви се последиците од жестоката и долготрајна хеленизација.

Инес Црвенковска-Ристеска укажува дека македонскиот народен јазик е главен маркер на етничкиот идентитет на македонскиот народ. Анализирајќи го од овој аспект делото на Крсте Мисирков „За македонските работи“, Црвенковска-Ристеска истакнува: „Мисирков ја бара колективната идентитетска одредница во македонскиот народен јазик ... Тој прави јасна дистинкција меѓу групата, која говори македонски народен јазик и го користи како маркер да се идентификува на индивидуално ниво наспроти групите, кои говорат туѓи соседни јазици ... Во својата програма јазикот и верата ги наметнува како два најзначајни маркера во етничката идентификација како симболи на идентитетската заедница и дел од етничкиот симболички комуникациски систем.“ (Црвенковска-Ристеска Инес, 2005:14-15). Мисирков ја истакнува тесната врска меѓу македонскиот етнички идентитет и македонскиот јазик: „...јазикот на еден народ ет негоо дуовно богатство и наследство, во кои се закл’учуваат, отпечатани во гласовни знакои или зборои, сите народни мисли, осек’аин’а и сакаин’а, со кои имат живено и живит еден народ и кои се предаваат, као нешто свето от едно поколеин’е на друго. ... Со народниот јазик није освојуаме психологијата на нашите татковци и предедовци: и се чиниме нивни дуовни последници...“ (Мисирков Крсте, 1903:135). Идентитетската функција на јазикот се повеќе се разбира како уште поважна од неговата основна, комуникациска функција. Затоа, шкотскиот професор по применета лингвистика Џон Џозеф посочува: „Современата лингвистика полека, но постојано, тргна кон прифаќањето на функцијата на идентитетот како централна за јазикот.“ (John E. Joseph, 2010:12).

Овде во методолошкиот дел го воведуваме и концептот на „лингвакултурата“ како една од клучните категории во антрополошката лингвистика, која ги истражува најтесните меѓусебни врски меѓу јазикот и културата. Лингвакултурата претставува

„јазик во културата – култура во јазикот“, при што тој целински феномен „лингвакултура“ е и нешто трето, творечка симбиоза, а не само јазик, или само култура. Лингвакултурата на одреден народ ги содржи во себе неговата лексика, граматика, фонетика, и другите сегменти на јазикот, но, во исто време, ги содржи и елементите на културата на тој народ: народните традиции, легендите, симболите, усната и пишаната книжевност, митовите, обичаите, верувањата ... Говорејќи за „културалноста на јазикот“, данската теоретичарка на лингвакултурата Карен Рисагер истакнува: „Концептот на лингвакултурата опфаќа три меѓуповрзани димензии: семантичко–прагматичка димензија, поетска димензија и димензија на идентитетот.“ ((Risager Caren, 2016:8) Се ограничуваме на идентитетската димензија на лингвакултурата како најважна за нашата анализа: „... користејќи го јазикот на специфичен начин, со специфичен акцент, на пример, вие се идентификувате себеси и им овозможувате на другите да ве идентификуваат според нивното знаење и ставови. Јазичната практика е постојана серија на ‘акти на идентитетот’¹“ (Risager Caren, 2016:8). Лингвакултурата има колективни и персонални аспекти, постојат национална, колективна лингвакултура на секој народ и индивидуални лингвакултури на секој припадник на одреден народ. Секоја личност развива свој персонален лингвакултурен профил. Исто така и македонскиот народ има своја национална, колективна лингвакултура.

Бронислав Малиновски, еден од најважните антрополошки лингвисти, во своето дело „*Антрополошкиот ѝрисџај кон јазикот*“ ги изнесува своите погледи во врска со јазикот, кои се од значење и за нашиот лингвакултурен пристап кон улогата на македонските дијалекти во зачувувањето на македонскиот идентитет на просторите во Егејска Македонија: „јазикот (...) треба да се истражува како алатка и изворна задолжителна документација, но и како аспект на културата, која треба да биде проучувана во иста насока како и јазикот. ... Јазикот е траен етнографски документ. (...) ... во него се содржани текстови како магиските формули, митовите, народните приказни, наративите, разговорите.“ (Malinowski Bronislaw, 2011:7-8). Блаже Конески изнесува сличен поглед за македонскиот јазик: „За нас повеќе отколку за многу други во светот јазикот претставува со сè што е на него создадено, како говорен и

¹ Ле Пејџ & Табурет-Келер

пишуван текст, најголемо приближување до идеалната татковина, тој е заправо единствена наша комплетна татковина. И оние наши места, што се испустени, живеат во нашата традиција со песните, приказните, гатанките и пословиците, запишани некогаш во нив, и оние наши места што се испустени ги опишува, ги опева и ги слави современата литература на македонски јазик.“ (Конески Блаже, 1986:5). Ставовите на Малиновски и Конески појаснуваат какво културно наследство е вткаено и во македонскиот јазик, во неговите дијалекти низ сите векови и илјадалетија на практикувањето на овој јазик како „акти на македонскиот идентитет“. Јазикот и културата на Македонците, нивниот етнички идентитет и нивното духовно културно наследство, вткаени во македонскиот јазик и неговите дијалекти, сето тоа најдобро ќе може да се проучува анализирано како целина – колективна и индивидуална лингвакултура.

Сумирајќи ги изнесените методолошки рамки и поаѓајќи од антрополошката лингвистика, дијалектологијата и социолингвистиката, од лингвистичката антропологија и општата лингвистика, изнесуваме сопствена повеќекомпонентна работна дефиниција на македонските дијалекти, врз која натаму ќе се потпираме во анализата: (1) македонските дијалекти претставуваат лингвакултурни регионални народни вариетети на македонскиот јазик како траен етнографски документ и реално постоен формален систем на изговорени или напишани симболи за искажување значења, преку кои говорителите на македонскиот јазик, како припадници на македонскиот народ/нација и учесници во неговата / нејзината култура, користејќи ги зборовите, граматичките, фонетските и другите структури на јазикот, ги пројавуваат своите мисли, чувства и својот македонски идентитет, воспоставувајќи заемна општествена интеракција; (2) македонските дијалекти се дијахрониско – синхрониски репозиториуми на симболите, верувањата, митовите, легендите, народните обичаи, традициите и другите видови културни практики, како и на светогледот, начинот на живот и колективната меморија на македонскиот народ, кои како севкупно јазично и културно наследство се пренесуваат низ процесите на енкултурацијата и јазичната социјализација од една на друга генерација на хоризонтално и вертикално ниво. Оваа комплексна и синтетичка дефиниција на дијалектите на македонскиот јазик овозможува да согледаме каква е нивната состојба во

Егејска Македонија и зошто се цели тие да бидат уништени низ хеленизацијата и асимилацијата.

Егејска Македонија: „сеф на прототипскиот македонски идентитет“

Германскиот славист Кристијан Фос вршел опсежни истражувања на македонските дијалекти во Егејска Македонија. Од 1999 до 2005 година низ интервјуа со информанти од различна возраст во 270 села (112 во префектурите Костур, Лерин и во северниот дел на Кожани, 121 во префектурите Постол /Пела, Кукуш, Солун и во северниот дел на Бер /Иматиа и 38 во префектурите Сер и Драма) ги истражувал карактеристиките и состојбата на тамошните „словеноговорни дијалекти“, кои во социолингвистичката анализа се означуваат, сепак, како македонски дијалекти. Во студијата Фос истакнува: „Словенските дијалекти во Егејска Македонија ... имаат потенцијално околу 200 илјади говорители. Само една третина од нив активно го користат својот вернакулар...“ (Voss Christian, 2006:87). Холандските антрополози Рики ван Бешотен и Хелен ван дер Мине во 1993 година реализирале истражување во Леринско, како и во Пожарско и С’ботско, во Воденско, спроведувајќи теренски интервјуа со Македонци – информанти во 72 села со околу 18 илјади говорители на македонскиот јазик. Бешотен доставила извештај до ЕУ, во кој наведува: „Во Грција јазикот преживеал во неговата поархаична и усна форма, но претрпувајќи значително влијание од грчкиот јазик. ...кога луѓето сакаат да пишуваат на македонски јазик, најчесто се користи грчката азбука.“ (Van Boeschoten Riki, 1993:12-13).

Во Лерин локалниот македонски дијалект претрпел помали влијанија од хеленизацијата и им овозможил на своите говорители да го одржат својот македонски етнички идентитет, за што Фос истакнува: „... во Лерин има нешто како силна регионална македонска свест. ... Границата во рамнината меѓу Лерин и Битола помогна да се одржи живата етничка свест. ... факт е дека жителите на Лерин имаат јасна македонска свест и тие го гледаат својот идиом како дефинитивно македонски.“ (Voss Christian, 2003). Овој истражувач ја означува Егејска Македонија како „сеф на прототипскиот македонски идентитет“ и таквиот идентитет го опишува како „тврдоглаво спротивставување на изолираните селски области против разидувачките и сè поагресивни обиди за национализација правени од Грците, Бугарите и Србите меѓу

1870 и 1912 година.“ (Voss Christian, 2001). Но, хеленизацијата, асимилацијата и другите активности на грчката држава (откога таа е создадена), а особено на грчката црква, спроведувани низ многу долг временски период, веќе предизвикуваат македонски лингвацид и дијалектоцид, не само погрчување. Само интердисциплинарниот и примарно антрополошко - лингвистичкиот пристап можат да покажат што преостанало од јазичната, културната и идентитетската компонента во „сефот на македонскиот идентитет“ во Егејска Македонија.

Кукушкиот дијалект елиминиран од неговиот животен ареал

Класичен пример за дијалектоцид е кукушкиот говор: претворањето на Кукуш во 19.иот век во силен македонистички центар, од кој произлегувал жесток отпор против грчките фанариотски активности и воопшто против процесот на хеленизацијата на македонскиот народ, ќе биде причината за трагедијата што ќе му се случи на овој град и регион. Американскиот славист Пол М. Фостер јуниор, вака ја сумира трагичната социолингвистичка и историска реалност на Македонците во Егејска Македонија: „Долновардарските дијалекти настрадаа значително повеќе, особено во регионот околу градот Кукуш, каде што четириесет словенски села беа изгорени од грчката армија во 1913 година. ... Бидејќи многу од селата во регионот беа уништени и никогаш повторно не беа населени, македонските дијалекти се зачувани само од страна на искажувањата на бегалците од тие села и од достапните пишани извори. Дијалектите на Егејска Македонија се, според Видоески, ‘во фаза на исчезнување’. (Foster Paul M. Jr., 1995:113-129). Фостер јуниор ги анализираше и „Македонските студии“ (*Macedonische Studien*) на словенскиот и австриски лингвист Ватрослав Облак од 1891 година за македонските говори во Солунско и заклучува: „...студијата на Облак ... опишува неколку македонски дијалекти во последните години од нивното исчезнување по 1500-те години откако постојат. ... Некои дијалекти кои постоеја во тој регион во времето на Облак веќе од одамна исчезнаа. Богданската група на дијалекти (од селата Сухо, Висока, Зарово и Негован) се најдоа под огромен, страотен притисок. ... Облак ги забележа дијалектите кои изумреа и затоа неговите ‘Македонски студии’ се најважен текст за реконструкција на овие сега изгубени дијалекти.“ (Foster Paul M. Jr., 1995:113-129).

Судбината на Кукуш во еднаква, или во слична мера ја доживеале и многу други места, населени со Македонци. Дел од македонските дијалекти говорени во уништените градови и села се бездруго избришани од нивниот животен простор, а дел продолжиле да опстојуваат, но со намалена виталност. Пример за ова приведува Људмил Спасов во својот научен труд за состојбата со македонскиот дијалект во селото Шестево, денес преименувано како Сидирохори, давајќи слика за статусот на македонскиот јазик и во поширокиот костурски регион. Авторот ги засновува своите согледувања врз интервју со еден локален 75 –годишен Македонец, користејќи и други дијалектолошки материјали за костурскиот говор. Информантот К.Н, инсистирајќи на анонимност, вели: „... по Грчката граѓанска војна... Грците ги набркаа Македонците (целото село Шестево) од Грција... .. во Југославија ... и во други држави...“ (Спасов Људмил, 2016:58-59). Спасов констатира: „Јазикот е сè уште присутен во костурскиот регион, но не е целосно витален... Јазикот сè уште служи како маркер за означување на идентитетот на словенското население што се идентификува како *македонско*, кое го зборува *македонскиот јазик*. Физичката преселба на населението влијаела на виталноста на јазикот.“ (Спасов Људмил, 2016:60).

Дијалектите кои не постојат повеќе не можат да вршат улога на активни, живи чувари на македонскиот идентитет. Сега значителен дел од таквите исчезнати локални македонски говори и подговори се наоѓаат единствено во домашните и меѓународните дијалектолошки атласи. Некогашните јазични граници на македонската етнојазична територија и линиите на изоглоси низ неа се можеби засекогаш прекинати, или се пред прекин на низа точки, во низа населени места, кои се или „испразнети“ од македонска популација, или се неповратно демакедонизирани и хеленизирани.

Солунските говори на „пат на исчезнување“ – некои веќе ги нема

Во 1891 година словенечкиот и австриски лингвист Ватрослав Облак ги напишал „*Македонскиџе сџугии*“, како трајно сведоштво за македонските говори во околината на Солун. Анализирајќи ги „*Македонскиџе сџугии*“ на Облак, Фостер јуниор нагласува: „... студијата на Облак ... опишува неколку македонски дијалекти во последните години од нивното исчезнување по 1500-те години откако постојат. ... Некои дијалекти кои постоеја во тој регион

во времето на Облак веќе од одамна исчезнаа. Богданската група на дијалекти (од селата Сухо, Висока, Зарово и Негован) се најдоа под огромен, страотен притисок.“ (Foster Paul M. Jr., 1995:113-129).

Новата студија на македонскиот и словенечки славист Ѓоко Николовски од 2013 година е заснована на прибирање искажувања од Македонците во Сухо. Во врска со околностите во кои го спроведувал своето истражување Николовски истакнува: „...според усните податоци, таму има околу 2000 жители од македонско потекло. ... македонските жители на селото, поради тешкотиите во минатото, не се склони на одговарање на прашања во врска со нивната историја, јазик...“ (Nikolovski Gj., 2016:22, 25). Тој ги анализираше и вокализмот, консонантизмот и прозодијата, како дел од фонолошките карактеристики на овој архаичен дијалект. Николовски го објавува искажувањето на Македонецот од Сухо Николаос Капусис роден во 1943 година, со принудно грцизирано име и презиме. Тој вели дека со неговото семејство не се откажале од своите многувековни народни обичаи, меѓу кои и придржувањето кон велигденските пости и одбележување на Велигден, објаснувајќи каков бил и каков е нивниот сегашен живот: *Hr'i'stos M'i'tarstvo što pos't'im'e u V'e'l'ikd'en, 's'etn'e ut'i'vam'e 'na m'e'rovč'e. Čista če'trətk ima'm'e 'n'ie V'e'l'ikd'en za pos't'im'e zam'e'r'im'e n'ija lu'kum, za čis't'im'e. ... - 'Prumo pos't'im'e 'ina n'id'el'a 'd'es'et' 'dn'i. Rq'bot'i 'što imq'hm'e 'ina n'id'el'a 'n'e 'g'i g'i'bahm'e 'n'ito 'lak', 'n'ito s'i'r'en'e, (...) ot'i'vahm'e 's'etn'a ku'ga ižd'ahm'e 'na 'nas n'id'el'a 'da 's'e kompo'vahm'e, ta'ka čuknu'vaše kamba'nata 'za R'is'tos, tu'gas 's'etn'e ja'dahm'e. Zakol'u'vahm'e 'jar'a, 'jagn'a 'što ima'se 's'ja 's'äko'tr'ij čur'ba prq'ehm'e, p'i'čahm'e 'ala 'b'aše za V'e'l'ikd'en“.* (Nikolovski Gj., 2016:221, 224). Капусис објаснува дека тој и другите повозрасни членови на неговото семејство го научиле македонскиот јазик од своите родители, но и оти нивните деца веќе не го знаат мајчиниот македонски јазик: „*Ot 'tatko 'ot 'majka, du'ma vra'jaha 'ot 'mal'k'i 'ošt'e 'n'e vra'jaha 'tos 'enz'ik, mak'e'donsk'i 'enz'ik... 'ot ta'ma 'sə nauč'ihm'e 'da 'vraim'e, ta'ma 'sə nauč'ihm'e vr'e'vatat 'tas 'ot 'tatko 'ot 'majka s'ič'k'i 'tas, 'ala 'našt'e d'ä'ca 's'a, taj'fa n'e 'znajat, 'ot'i 'n'e vra'jahm'e 'n'ie, 's'e 'grck'i 'mu vra'ehm'e, poz'navat 's'e ba'rabar, poz'navat 'ala n'e 'mogat ... 'Grck'i 'sə 'učiha...“* (Nikolovski Gjoko, 2016:251).

Се префрламе на состојбата во која се наоѓа денес дијалектот во Ајватово, едно од, исто така, покарактеристичните македонски

села во близината на Солун. Таму грчката и француска лингвистика – дијалектолог Евангелија Адаму има спроведено значајно теренско истражување, иако било реализирано само со мал број испитаници. „Снимките беа направени во 2000 година со тројца течни говорители... во нивните 70-ти години, како и со еден помлад женски полуговорител. Сите тие го користат Нашта многу ретко, нивниот секојдневен јазик е грчкиот.“ – истакнува Адаму (Adamou Evangelia, 2020:1). Македонскиот дијалект говорен во Ајватово е од лагадинско – богданската дијалектна подгрупа, но Адаму го именува во својата студија како „словенски вариетет ‘Нашта‘, напоменувајќи оти и самите жители така го нарекуваат: „наш“, „нашта“. Адаму истакнува дека е тоа „говор кој е на пат на исчезнување“: „...говорителите на Нашта вариететот биле во контакт со грчкиот јазик најмалку во текот на изминатиот век, во кој период се случил преодот кон грчкиот јазик. На скалата на загроеност разработена од Краус (2006) Нашта може да биде сметан како критично загроен вариетет.“ (Adamou E., 2020:1).

Прегледот на ситуацијата со богданско – лагадинската подгрупа на македонски народни говори со заокружуваме со локалниот говор во селото Гвоздево (Ѓувезна) / Асириотис, оддалечено само 20 километри од Солун. Грчкиот антрополог Анастасија Каракасиду вршела антрополошки и лингвистички теренски истражувања и интервјуа со месните жители - Македонци во периодот 1988/1991 година во селото, кое во 1927 година било преименувано во Асирос. Таа истакнува дека Грчката православна црква била носител на хеленизирањето и преобразбата на идентитетот на Македонците во Гвоздево: „тие имаа свој јазик, обичаи, верувања, митови за потеклото, родови поими и погледи на светот. Сепак, како што растеше грчкото влијание во таа област, така растеше и хеленизирачкиот ефект од тоа влијание. Свештениците го регулираа производството на историја, идентитет и верување преку нивната контрола врз јазикот, и говорен и пишан. ... Поглавјата од оваа студија ја документираа хеленизацијата на едно гратче во централна грчка Македонија. ... Сепак, овие случувања не беа униформни низ цела Грција; во другите делови на грчка Македонија сè уште се слуша отпорот кон хеленизацијата. ... Кои и да беа луѓето од централна грчка Македонија, јасно беше дека отсега тие требало да бидат Грци. И така тие станаа Грци.“ (Karakasidou Anastasia N., 1997:221-222, 227). Рики ван Бошотен гледа на Гвоздево денес како

на упориште на хеленизмот: „...локалните сиромашни Словеноговорни селани беа енкултурирани во доминантна грчкоговорна елита (како класа на чорбации – заб.моја). Во тој процес гратчето Асирос прерасна во упориште на хеленизмот и таа позиција ја одржува до денес.“ (Van Boeschoten Riki, 2000:38-39).

Од фрагментарно и пасивно познавање на македонскиот код до гордеене со мајчиниот јазик и културното наследство

Насилната хеленизација и интензивната асимилација на Македонците во Егејско ги истражувал и германскиот социолингвист Роланд Шмигер. Тој вршел теренски дијалектолошки истражувања во Костур, Лерин, во грчкиот дел на Преспанскиот крај, во Серес и во Кукуш. Шмигер забележал примери на искажувања кога „говорните акти“ на анкетираниите не се повеќе „акти на македонскиот идентитет“, или се тоа во се помала мера. Таков е случајот на 15 – годишник, кој повеќе не знаел ниту еден збор да каже на македонски јазик. Крсте Мисирков укажува какви можат да бидат последиците за еден народ, секако мислејќи и за македонскиот, ако дозволи да му се измени јазикот под влијание на странските непријателски пропаганди: „...да се откажат еден народ од својот јазик, се велит, да се откажат он и од сам себе и своите интереси; се велит, да престанат да гледат на себе со свои очи, да судит за себе и за другите со својот ум и разум, а да чекат укажане за се од страна.“ (Мисирков Крсте, 1903:136).

Ги надоврзуваме овде клучните наоди од истражувањето на холандските антрополози Рики ван Боешотен и Хелен Мине во Леринско и С’Ботско и Пожарско, во Воденско: „...грчките власти успеале да ја намалат употребата на македонскиот јазик, но секако и да не го искоренат. Изненадувачки е степенот до кој овие малцински јазици сè уште преживуваат... постоењето и употребата на малцинските јазици се прифаќаат како ‘факт на животот’, независно од можните политички импликации. ...многу говорители на малцинските јазици се горди на своето културно наследство и на нивниот јазик. Најдовме дека овие чувства се најсилни меѓу Власите и Понтиските Грци. Веројатно тие се подеднакво силни, ако не и посилен меѓу Словените...“ (Van Boeschoten Riki, 1993:14).

Македонштината, културното наследство и фолклорот продолжуваат да се одржуваат и во костурското село Шестево и поширокиот костурски регион, и покрај масовните протерувања во изминатите децении на тамошните Македонци и нивната сегашна

етничка дискриминација на Македонците. Во врска со ова Људмил Спасов ги наведува следниве искажувања на својот информант, 75-годишниот локален Македонец К.Н: „Претходно беше забрането да се пеат наши песни и да се играат наши ора, но сега е дозволено. Грците не нè затвораат сега, но нè дискриминираат... Нашето село имаше евангелие на словенски, на македонски јазик, но Грците го уништија, бидејќи не дозволуваа да се користат словенски црковни книги. ... Нашиот јазик е македонски, тоа е стариот јазик (костурскиот говор), кој се меша со стандардниот македонски јазик. Сега службата во нашите цркви е на грчки јазик и немаме македонски попови...“ (Спасов Људмил, 2016:58-59).

Ван Боешотен укажува дека се соочила и со негаторски и со позитивни ставови кон македонскиот јазик при интервјуирањата главно во Леринско: „Во најпозитивниот случај луѓето ни рекоа... дека се горди на својот јазик, дека се чувствуваат приврзани за него, оти се изразуваат подобро на тој јазик и сакаат тој да биде зачуван. ... ваквите изјави беа, всушност, поврзани со чувството на етнички идентитет (‘Ние сме Македонци, затоа зборуваме македонски и секогаш така ќе правиме.’). Овие беа обично млади мажи во села од групата со способност за течен говор на македонски јазик...“ (Van B. Riki, 1993:19).

Спасов констатира дека во селото Шестево и пошироко во Костурско македонскиот јазик е присутен и натаму во говорот на Македонците, но во помала мера: „Најзастапен е грчкиот јазик... Во помал обем се зборува и македонскиот јазик, пред сè локалниот идиом. Некои од зборувачите, помалку или повеќе, го познаваат и го употребуваат и македонскиот стандарден јазик. ...Најголем дел од населението е еднојазичен (грчки), дел е двојазичен и мал дел од населението е тријазичен.“ (Спасов Људмил, 2016:54).

Роланд Шмигер во Нестрам имал интервјуирано луѓе на неколку возрасти и донесува вакви заклучоци: „...на возраст од 35-50 год: *ѝримарниоѝ код е дефиниѝивно новоѝрчкиоѝ*. Познавањето на македонскиот, секундарен код е веќе многу фрагментарно меѓу многу Македонци ...тоа познавање ... е делумно само пасивно. Меѓу оваа група македонскиот јазик често има негативна социјална конотација, се смета како симбол на застарен и примитивен селски начин на живот на ‘старите’...; помлади од 35 години: *ѝримарен код е ѝрчкиоѝ*. Останува само рудиментарна јазична компетенција на македонскиот јазик, обично ограничена на знаење на неколку изо-

лирани лексички единици (честопати дури и со неправилно, или нејасно разбирање на нивното значење). Јазичната компетенција повеќе не го вклучува граматичкиот систем. Македонскиот код се отфрла како нешто непознато, странско, смешно и инфериорно и е виден како рудимент на еден примитивен селски стил на постарата генерација, наследен од минатото.“ (Schmieger Roland, 1998:144).

Боешотен во Леринско и Воденско утврдила примери и на свесни напори за учење на македонскиот јазик: „...Возрасната група под дваесет години обично зборува грчки, но сепак може да разбере и зборува македонски. ...некои од нивните деца направија свесни напори да научат македонски јазик подоцна во животот. Важни причини за мотивирање на таквата одлука се: - тие се чувствуваат исклучени, бидејќи многумина во нивното опкружување зборуваат на јазикот; - тие не се во можност да комуницираат со роднини, кои живеат во странство, кои не знаат грчки јазик; - сакаат да ги гледаат програмите на скопската телевизија. Овој последен фактор често е мотивација да ја научат кирилицата, бидејќи сакаат да можат да ги читаат насловите.“ (Van Boeschoten R., 1993:16).

Кристијан Фос вели дека во Егејска Македонија течни говорители на мајчиниот македонски јазик има само меѓу луѓето постари од 60 години, како и на возраст од 30 - тина години, но, кои живеат единствено во некои најизолирани села во регионот на Лерин. Фос вели дека „огромен дел – можеби повеќе од 50 отсто од испитуваната група на словеноговорители“ – се „повремени говорители и оние кои само се сеќаваат на словенскиот јазик“, а се работи за помлада генерација во централна и источна грчка Македонија (во префектурите Иматија², Солун, Кукуш, Сер и Драма) (Christian Voß, 2006:90). Затоа Фос најмногу во својата социолингвистичка анализа се задржал на течните говорители и „полуговорителите“ на македонскиот јазик. „Појавата на полуговорители е резултат на прекинувањето на пренесувањето на јазичното наследство, тие го учеле јазикот само по слушање и од случајното говорење. ... Полуговорителите имаат заострена свест за промените на ситуацијата во која живеат... Појавата на јазично чистотништво – пуризам се објаснува со стравот поради загубата на сопствениот идентитет кај поединецот – иманентен симптом кај малцинските јазици, кои често се обидуваат да го нативизираат лексиконот.“ (Christian Voß,

² Бер – заб.моја

2006:90). Фос го анализира речникот и употребата на јазикот на еден негов информант – 17 годишна девојка од Лерин и во врска со тоа вели: „Мојот млад информант целосно ги одбегнува грчките заемки во својот говор – на пример, наместо често користената заемка за βενζινάδικο за бензинска пумпа и διευθυντής του σχολείου за директор на училиште, соочувајќи се недостапност на соодветни стандардни македонски поими, таа користи перифрастични неологизми како на пример *dukjan za benzin* и *naj-golemio daskal*. Во обид да го надмине проблемот поради недостапноста на стандардниот македонски збор *генес(ка)* и *сѝтрансѝво*, таа користи перифрастички термини како *voj den* и јукстапозицијата *čuzhina zetja*. За да ја одбегне грчката заемка κινητό - мобилен телефон, младата девојка го користи метонимиски името на македонскиот мобилен оператор и вели *mobil- fon*.“ (Christian Voß, 2006:92).

Ван Боешотен информира за сличен случај, кога разговарала со млада Македонка од Воденско: „Таа млада девојка штотуку завршила средно училиште во Едеса, и течно зборува македонски, грчки и англиски јазик. ... Таа ми рече дека иако нејзиниот грчки јазик го сметаат како пример за тој јазик, секогаш кога одела кај роднини, македонските зборови постојано се ‘лизгале’ на нејзиниот јазик, без да биде целосно свесна за тоа. Таа додаде дека се чувствува приврзана за својот мајчин јазик, но жали што немала можност правилно да го учи, бидејќи научила грчки јазик. ...таа го поврза својот став кон јазикот со специфичните дискриминации врз основа на етничко потекло. ...Кога ја прашав дали би била заинтересирана за курсеви за македонски јазик во училиште ... рече дека ќе ја поздрават таквата мерка... Таа додаде дека чувствувале исто многу од нејзините соученици од училиште, кои зборуваат словенски.“ (Van Boeschoten Riki, 1993:16).

Внесување нови семантички категории и национални концепти од грчкиот јазик во македонските дијалекти

Кристијан Фос наведува примери на ситуациско префрлање на јазичните кодови од македонски на грчки јазик во македонски семејства со три генерации, при што степенот на префрлување на разговорниот код зависи од етнополитичката самоидентификација на говорителот“ секогаш додавајќи семантички вредности во споредба со еднојазичниот говор; *немам ананѝи уѝѝѝебе* (грчки *ανάγκη*) (Немам потреба од тебе/ Не ми требаш – л. заб.); *арниса даоде уасѝиномиѝѝа* (грчки *αρνήθηκα; αστυνομία*) (Тој одби да оди

во полициската станица– л. заб); *су ѓрцко джавѣирио са шеѣа ѣу-свеѣо* (грчки διαβατήριо) (со грчки пасош може да шета низ светот– л. заб.); *немаме никаква синеноиси* (грчки συνεννόηση) (Немаме никакво разбирање / договор– л. заб)“ (Voss Christian).

Ваквото повремено преминување од македонски кон грчки јазик не останува без последици, како што ќе забележи Анастасија Каракасиду, бидејќи така се врши и интернализација на националните концепти, во дадениов случај на грчкиот јазик: „Со преминот од славомакедонскиот вернакулар кон грчкиот јазик беше внесен нов сет на семантички категории во локалната култура и беше интернализиран во умовите на локалното население.“ (Karakasidou Anastasia, 2002:143).

Кај Македонците во Егејска Македонија се среќава во изминатите децении и наметнатата појава на „пеење без зборови“, за да биде избришана секаква трага на македонскиот јазик дури и од песните. Германскиот етнолингвист – славист Теде Кал во својата анализа во врска со „пеењето без зборови“ вели: „Од вклучувањето на јужните делови на Македонија во грчката држава по Балканските војни повеќето македонски народни музичари во Грција одбегнуваа да пеат на словенски македонски јазик, поради политичката состојба во која ова јазично малцинство немаше признат статус.“ (Kahl Tede, 2010:384). Биле спроведени и интервјуа со 24 музичари во „славофонските области“ на Лерин, Воден и Драма. Кал тврди: „Словенските дијалекти во Грција не се високоценети во Грција. Словеноговорителите во Грција дури не знаат ни како да читаат и да пишуваат на нивниот јазик. Многу луѓе го сметаат сопствениот јазик како ‘идиом без граматика’, ‘копилски’, ‘мешан’, или ‘украден јазик’, што не вреди да се зачува, или да се промовира. Цитатите се од интервјуа во Воден, Гуменце и Бојмица.“ (Kahl T., 2010:386-387).

Други Македонци во Северна Грција не мислат така и бараат од државата право да го изучуваат мајчиниот јазик. Македонската редакција на Дојче Веле од Германија во 2012 година објави статија под наслов „Македонциѣе во Грција: „Годиниѣе на сѣдрав се минаѣо“, во која пишува: „Панајотис Анастасијадис, или на македонски Панде Ашлаков... е градоначалник на селото Мелити (Овчаране), во кое, според него, од 2500 жители 95 отсто се Македонци. Ашлаков е активист на ‘Виножито’. ... Тој вели: ‘Сакаме мајчиниот јазик да се учи во училиштата. ... На приватно се одржуваат курсеви по македонски. Бараме од државата да ни го

признае мајчиниот јазик, да се учи барем до шесто одделение, ние сме Македонци’. Македонската дијаспора оптимистички најави дека ќе ги зголеми средствата за приватното изучување на македонскиот јазик во Солун.“ (Дојче Веле, 5.11.2012). Македонскиот месечник „Нова зора“ во Грција на 26 март 2013 година на својата интернет-страница објави:

**САКАМЕ ДА ГО УЧИМЕ НАШИОТ МАЈЧИН
МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК | ΘΕΛΟΥΜΕ ΝΑ ΔΙΔΑΣΚΟΜΑΣΤΕ
ΤΗ ΜΗΤΡΙΚΗ ΜΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ**

Γραμμένο στις 01.04.2013

(Επιστολή του Πανεπιστήμιου Ανατολικής, Πρόεδρου του Τοπικού Συμβουλίου Μελέτης Δήμου Φλώρινας,
Στέλιος προς όλους τους εριόβιους στις 26 Μαρτίου 2013)

Ουκράνι / Μολίτη – Μάρτιος 2013

Αγαπητέ κ. Δήμαρχε / Περιφερειάρχη / Υπουργέ

Во врска со овој месечник Дојче Веле во таа статија ги пренесе и зборовите на главниот уредник Димитри Јоану: „Текстовите се пишувани на грчки, а десет до петнаесет проценти од содржините се на македонски јазик. ... Македонците си ја откриваат македонштината и гледаат дека тие години на стравот и темнината поминаа, а образованата младина не им подлегнува лесно на притисоците. ... Македонски денес ...се зборува во околу 600 села и десетина градови, вклучувајќи го и Солун. Со сите наши средства и сета наша сила велíme дека има Македонци... Ја користиме придавката македонски јазик, но Грција официјално не ја признава.“ (Дојче Веле, 5.11.2012). Опстојувањето на македонската национална свест, на македонскиот идентитет во Грција, можеби не подеднакво во подрачјата населени со Македонци, доведе до појава на нови барања грчката официјална политика да овозможи учење на сопствениот македонски јазик. За последното поднесено барање грчката „New Greek Television“ на 16.12.2019 напиша: „Екстремна проскопска група поднесе официјално барање до грчкото Министерство за образование и религиозни прашања, за да се вклучи изучување на таканаречениот ‘македонски јазик’ во грчкиот училишен карикулум. Групата наречена АМКЕ³ ‘Крсте Мисирков’ е со седиште во Аридеа, Пела. ... Во писмото до Општина Едеса се бара училишен простор заради одржување часови по ‘македонски јазик’ преку интернет.“ Градскиот совет на Воден набргу потоа го одбил ова барање.

³ Македонско движење за промоција на мајчиниот јазик – заб.моја

Заклучни согледувања

Македонскиот јазик и неговите дијалекти како чувари на македонската лингвакултура и македонскиот идентитет во Егејска Македонија се наоѓаат во комплексна ситуација. Од една страна, тие лингвакултурни дијалектни вариетети со тримилениумското културно наследство што го носат во себе како „дијахрониско – синхрониски етнографски документи“ стануваат се позагрозени, а некои од нив веќе се соочуваат со опасноста од јазична смрт. Роланд Шмигер на крајот на својата студија заклучува: „...ситуацијата на Македонците во Грција нуди мошне живописен пример на преминување на јазикот – *language shift* (од македонски кон грчки – л. заб.) и на јазична смрт и ни овозможува точно да ги следиме механизмите, кои дејствуваат во тој процес.“ (Schmieger Roland, 1998:153). Кристијан Фос предупредува на иста опасност: „Акутната закана од смртта на јазикот во Источна и делумно во Централна Македонија треба да се објасни пред се со фактот дека 90 проценти од селата во Источна и 66 проценти од селата во Централна Македонија се погодени од огромниот бран на бегалски доселувања во 20-те години од минатиот век...“ (Voss Ch.). Компаративното проучување на ситуациите на „јазичната смрт“ покажува дека на мнозинството јазици, кои изумираат, им се случува значително поедноставување на фонолошката, морфолошката и синтаксичката структура и интензивно позајмување од доминантниот јазик, кој го заменува изумирачкиот јазик. Овие појави се бележат кај македонскиот јазик и неговите дијалекти веќе со децении во сите региони на Егејска Македонија. Фос предупредува: „Се забележува слабеење на одредени категории поради интерференцијата и процесот каде што задолжителните граматички правила стануваат необрзувачки... ..силно хеленизираниот словенски вариетет може да се опише како привремен јазик и минлива компетенција во рамки на јазичното преоѓање од словенскиот на другиот јазик...“ (Voss C., 2006:97).

Британскиот лингвист Дејвид Кристал нагласува дека „возраста покажува во која мера е успешна трансмисијата на јазикот меѓу генерациите: колку е помала просечната возраст на оние што го говорат јазикот на јазичната заедница толку ќе бидат поуспешни родителите во придобивањето на младите да го говорат нивниот јазик, а пораста на просечната возраст на јазичните говорители е силен показател на изумирањето на тој јазик.“ (Crystal David, 2014:23).

Опаѓа меѓугенерациската трансмисија на македонските дијалекти и во костурскиот регион, до мера на нивно фолклоризирање – вели Људмил Спасов и посочува: „...јазикот што се употребува во овој регион е фолклоризиран, според терминологијата на Фишман (Fishman 1987). ... Ограничувањата на комуникациската вредност на јазикот во поширокото општество го попречува пренесувањето на јазикот на помладите генерации...“ (Спасов Људмил, 2016:60). Што значи тоа јазикот да стане „фолклоризиран“? Како одговор на ова прашање Дејвид Кристал истакнува: „Јазикот постепено исчезнува од ‘сериозната’ страна на животот, а религијата обично е последниот домен... Присуството на јазикот можеби е сè уште силно во некои домени, како што се уметностите, популарната забава и фолклорот, но се смета дека овие се домени со понизок статус. Од политичка гледна точка, јазикот станува невидлив. Џошуа Фишман се осврна на оваа состојба како ‘фолклоризација’ на јазикот - употреба на домородниот јазик само во ирелевантни или неважни домени.“ (Crystal David, 2014:109).

Сепак, употребата на македонските дијалекти во практикувањето на фолклорот, каков што е, на пример, случајот особено со Овчаране и други села во Леринско, од една страна, можеби и е јазична пракса во „домен со понизок статус“, но, сепак, од друга страна, тоа претставува и јакнење на јазичната компонента на колективната, национална македонска лингвакултура, на јазичната компонента и во персоналните лингвакултурни профили на Македонците во Леринско. Користењето на македонскиот јазик низ ората, на концертите и на масовните народни собири е, сепак, негово практикување во една јавна, *македонска* сфера, со што се одржува идентитетската компонента на македонската лингвакултура.

Лингвистите кои ги истражувале македонските дијалекти во Егејска Македонија ја применуваат „степенестата скала на меѓугенерациски прекин“ на американскиот социолингвист Џошуа Фишман со степени од 1 како најниска трансмисија до 8 како највисок степен на меѓугенерациско пренесување на јазикот, за да означат колку е намалена трансмисијата на знаењето на јазикот од постарите врз помладите македонски говорители. Кристијан Фос вели дека „етничката преродба во Леринскиот регион ги направи словенските дијалекти повторно јазик на семејна интеракција и на соседството, што одговара на степенот 6“, но и дополнувајќи околу општата ситуација: „Грчка Македонија ја покажува типичната

состојба на промена на јазикот и намалувањето на владеешето на словенскиот вернакулар: домаќинства со скоро моноглоти – словеноговорни баби и дедовци, двојазични родители и моноглоти – грчкоговорни деца со пасивно познавање на соодветниот словенски јазик...“ (Voß С., 2006:89).

Фишман укажува на една последица од можната загуба на јазикот, која оди уште подалеку од лексиката и граматиката на загрозениот јазик, дека говорителите без позитивна етнолингвистичка свест за својот јазик: „...ќе ја загубат метафората за јазикот дека е душата на народот. Јазикот е умот на народот. Јазикот е духот на народот. ... Преку јазикот сме поврзани едни со други. Тоа скапоцено чувство на заедништво не е нешто што треба да се загуби...“ (Joshua Fishman, 1994:71). Крсте Мисирков 91 година пред Фишман напишал: „...іеден народ, коі шчо изгубил своіот іазик, міасат на іеден чоек, коі шчо изгубил патот и не знаіт каі идит и каі одит, и коі шчо не знаіт, зашчо одит вамо а не онамо или тамо.“ (Мисирков Крсте, 1903:136).

Во значителен број на села и за значителен број млади луѓе, особено за деца од македонска етничка припадност, македонските дијалекти не претставуваат повеќе формален систем на изговорени или напишани симболи за искажување значења, со лексика, граматички, фонетски и други структури на јазикот, кои ќе претставуваат пропишани правила, туку тие народни говори или се трансформираат во неформален, опционален, незадолжителен и флуиден сет на фрагментарни и пасивни познавања на лексиката и на споменатите јазични структури, или дијалектите сосема исчезнуваат од комуникативната пракса на односните млади луѓе и деца, веќе целосно преминати на употреба на грчкиот јазик. Создавањето „хибридизиран јазик“, се поголемото уфрлање грчки зборови во речникот на младата и најмладата генерација говорители на егејските дијалекти, всушност, претставува и постапно елиминирање на трите лексички слоеви на културниот идентитет, во случајов и на македонскиот културен идентитет. Трите лексички слоеви на културниот идентитет се концепт на српско-американскиот славист Данко Шипка и тој вака ги означува: „... длабок лексички слој (*deep lexical layer*)... лексички слој за размена (*exchange lexical layer*)...лексички површински слој (*surface lexical layer*)...“ (Danko Šipka, 2019:4-5). Според овој лингвист, длабокиот лексички слој ги содржи културните концепти, лексичкиот слој за размена ги

опфаќа лексичките заемки од другите јазици, а лексичкиот површински слој се однесува на лексиката и на ставовите на јазичниот говорител кон интервенциите во лексиката на неговиот јазик. Овие три лексички слоеви можат да се означат и како интегрални делови на лингвакултурата. Лексиката на македонскиот јазик и неговите егејски, но и воопшто на сите македонски дијалекти, се примарен репозиториум на митовите, народните приказни, народните песни, гатанките и пословиците, на се она што претставува колективна и индивидуална меморија, оттука празнењето на таа македонска лексика и преземањето грчки зборови, или и целосното напуштање на мајчиниот јазик, претставуваат бришење на трите лексички слоеви и на македонскиот културен, но и општ етнички идентитет.

Напоредно со заканата од можната смрт на дел од македонските дијалекти како чувари на македонската лингвакултура и идентитет во Егејска Македонија, сепак постои и втората страна од ситуацијата: Кристијан Фос упатува на случувањата во Лерин, кои ги означува како етничка и јазична преродба и вели дека треба да се преземат исти мерки за заштита и заживување на сите загрозувани македонски дијалекти во Грција: „...свеста за етнојазичната другост е зачувана и покрај политиката на асимилација, која беше крајно репресивна и во вид на бранови. Ова може да биде причина за македонската преродба и нејзината прва директна политичка цел... ставот на социјалниот протест е навистина во срцевината на македонската свест во Грција.“ (Vos Christian). Својата заложба дека е потребно и можно зачувување и заживување и на сите загрозувани македонски егејски дијалекти овој нивен истражувач го темели и врз наодот од своите истражувања дека колективниот став на социјалниот протест, а ние би додале и на отпор кон грчката политика на погрчување и асимилација, Македонците го манифестираа таму каде што беа најнасилно угнетувани: „...грчката политика кон малцинствата самата по себе доведе до малцинство, кое во 90-те години од минатиот век беше најотпорно и најгласно токму во најнасилно угнетуваната област... регионот меѓу Воден и Солун, каде што живее и најголемиот број од Славофоните.“ (Vos Christian). Сите истражувања што ги презентиравме, иако дел од нив се и од пред неколку децении, содржат согледувања за македонските дијалекти во Егејска Македонија актуелни и денес. Тие дијалекти се духовни споменици на македонскиот идентитет и сведоштва за постоењето на македонскиот народ во Егејска Македонија, оттука спречу-

вањето на нивната можна „јазична смрт“ е примарен приоритет. Враќањето на името „Македонија“ на македонската држава, како најкондензиран израз на македонскиот идентитет, поништувањето на „Преспанскиот договор“, кој како еден вид лингвистички „Букурешки договор“ насилно ги раздвојува македонските егејски дијалекти од матицата на македонскиот јазик, потоа враќањето и засилувањето на членот 49 во македонскиот Устав во врска со грижата за македонските малцинства, како и преземањето специјални мерки за јазична едукација на Македонците во Северна Грција по пат на дијалектолошки редизајнирани и континуирани програми за нив преку брановите на Македонското радио и МТВ, треба да бидат само дел од активностите за заштита и ревитализација на македонските егејски дијалекти.

Користена литература

- Видоески Божидар: 1998. *Дијалектните на македонскиот јазик I*. МАНУ
Конески Блаже: 1986. *Блажена тора зелена*. Антологија на македонската народна лирика, Македонска книга, Скопје
- Петков Мисирков Крсте: 1903. *За македонскиот јазик*. Софија
- Спасов Људмил: 2016. *Јазикот и идентитетот – истражување на современото гледиште врз примерот на тројца зборувачи на македонскиот јазик од Бобошчица (Boboshticë) и од Шестево (Sidirochori)*. Предавања на XLIX летна школа на 49. Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура. Охрид, 11- 26 јуни 2016 година.
- Црвенковска – Ристеска Инес: 2005. „*Антрополошки поглед врз создавањето на македонскиот национален идентитет во периодот на преродбата, пред и во Илинденското востание (1903 година)*“. „ЕтноАнтропозум“: Институт за етнологија и антропологија, Скопје.
- Македонците во Грција: „Годините на сиврав се минаа“*. Дојче Веле, 5.11.2012 година. Достапно на: <https://p.dw.com/p/16coR> Пристапено на: 17.10.2018 година
- Сакаме да го учиме нашиот мајчин македонски јазик: „Нова зора“*, 26.3.2013. Достапно на: <http://novazora.gr/arhivi/7655> Пристапено на: 17.10.2018 година
- Adamou Evangelia. 2020: *Nashta grammatical sketch with examples linked to online corpus. Slavische Mikrosprachen im absoluten Sprachkontakt*. Harrassowitz. ff10.24397/pangloss-0000305ff. Достапно на: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-02417117/document> Пристапено на: 29.12.2020 година

- Adamou Evangelia: 2006. Temps et espace en nashta. En: S. Naïm. *Rencontre du temps et de l'espace*. Peeters. Достапно на: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00080188> Пристапено на: 17.1.2021 година
- Boeschoten Riki Van: 2000. When Difference Matters: Sociopolitical Dimensions of Ethnicity in the District of Florina. In: Jane K. Cowan / ed/. *Macedonia – The Politics of Identity and Difference*. Pluto Press, London • Sterling, Virginia
- Boeschoten Riki Van: 1993. *Report to the European Commission. Minority Languages in Northern Greece. Study Visit to Florina, Aridea*. Достапно на: https://www.academia.edu/40399950/Minority_Languages_In_Northern_Greece_Report_to_the_European_Commission Пристапено на: 30.1.2021 година
- Crystal David: 2014. *Language Death*. Cambridge University Press.
- Fishman Joshua. *What Do You Lose - When You Lose Your Language?* Достапно на: <https://www2.nau.edu/jar/SIL/Fishman1.pdf> Пристапено на: 6.2.2021 година
- Foster Paul M., Jr.: 1995. *The legacy of Vatroslav Oblak's 'Macedonische Studien' in Macedonian Studies*. Slovene Studies 17.1.2 (1995)
- Joseph John E. 2010: Identity. In: Carmen Llamas and Dominic Watt/eds./ *Language and identities*. Edinburgh University Press
- Karakasidou Anastasia N.: 1997. *Fields of Wheat, Hills of Blood: Passages to Nationhood in Greek Macedonia, 1870-1990*. University of Chicago Press; 1st edition
- Karakasidou Anastasia: 2002. Cultural Illegitimacy in Greece: The Slavomacedonian 'Non – minority'. In: Clog Richard. *Minorities in Greece: Aspect of a Plural Society*. C. Hurst & Co
- Kahl Tede. 2010: *Singing without words - Language and Identity Shift Among Slavic Macedonian Musicians in Greece*. Die Welt der Slaven, LV. Достапно на: https://www.researchgate.net/publication/291318721_Singing_without_words_Language_and_identity_shift_among_Slavic_Macedonian_musicians_in_Greece Пристапено на: 15.12.2020 година
- Malinowski Bronislaw, Young Michael W: 2011. *Malinowski's last word on the anthropological approach to language*. Pragmatics 21(1). International Pragmatics Association
- Nikolovski Gjoko: 2016. *Fonološke baze suškega govora – 120 let po izidu 'Macedonische Studien' (1896) Vatroslava Oblaka*. SCN IX/2. Достапно на: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-MO4PNJ4P/f7fa3a34-602f-42af-90fa-1dcc7333af4f/PDF> Пристапено на: 17.10.2018 година
- New Greek Television: *Pro-Skopje group requests "Macedonian" language to be included in Greek public schools*, 16.12.2019. Достапно на: <https://www.newgreektv.com/news-in-english-for-greeks/greece/item/31233-pro-skopje-group-requests-macedonian-language-to-be-included-in-greek-public-schools> Пристапено на: 12.1.2021 година

- Risager Caren: 2016. *The Language Teacher Facing Transnationality*. Достапно на: http://in3.uoc.edu/opencms_in3/export/sites/in3/webs/projectes/EUNOM/_resources/documents/Karen_Risager_The_Language_Teacher_Facing_Transnationality_posted.pdf Пристапено на: 13.12.2020 година
- Schmieger Roland: 1998. *The situation of the Macedonian language in Greece: sociolinguistic analysis*. International Journal of the Sociology of Language (131). Достапно на: <https://booksc.org/book/43067089/8370c1> Пристапено на: 30.1.2021 година
- Voss Christian: 2003. *Macedonian linguistic and ethnic identity in Western Aegean Macedonia*. Достапно на: http://macedonia.kroraina.com/en/other/c_voss.html Пристапено на: 21.12.2020 година
- Voss Christian. *Language use and language attitudes of a phantom minority - Bilingual Northern Greece and the concept of "hidden minorities"*. Достапно на: http://miris.eurac.edu/mugs2/do/blob.html?type=html&serial=1075733088324&fbclid=IwAR2c1OqQVynKux_qqvtYi3KWkPQrQrZNRnSNwM3D9ZcLBSTu22k4UhLWNbo Пристапено на: 30.1.2021 година
- Voß Christian: 2006. Toward the peculiarities of language shift in Northern Greece. In: *Marginal Linguistic Identities: Studies in Slavic Contact and Borderland Varieties*. Dieter Stern, Christian Voss (eds.). Publisher: Otto Harrassowitz, Wiesbaden, Deutschland.
- Voss Christian: 2006. *Between indigenism and transnational cohesion: Language policy among the Slavic-speaking minorities in Greek Macedonia and Greek Thrace*. Достапно на: <https://www.yumpu.com/en/document/read/25994114> Пристапено на: 1.2.2021 година
- Šipka Danko: 2019. *Lexical Layers of Identity: Words, Meaning, and Culture in the Slavic Languages*. Cambridge University Press

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ — СКОПЈЕ

А: Бул. Гоце Делчев бр. 9

1000 Скопје

Т: +389 2 3293 293

Ф: +389 2 3293 202

www.ukim.edu.mk

Република Македонија
Министерство за култура

ISBN 998943469-7

9 789989 434693